

НАВЧАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ ВИКЛАДАЧІВ І СТУДЕНТІВ ВИЩОЇ ШКОЛИ ЗА ДИДАКТИЧНИМИ ЗАКОНАМИ

Беляєва О.М., Сологор І.М.

Охарактеризовано особливості навчальної діяльності викладачів і студентів вищої школи у світлі дидактичних законів. Обґрунтовано необхідність інтеграції освітньої та наукової складових у професійній діяльності викладача вищої школи.

Ключові слова: дидактичні закони, навчальна діяльність, інтеграція освітньої та наукової складових, мотивація.

Модернізація старих, обґрунтування й упровадження нових підходів до навчання у вищій школі в цілому і медичній зокрема, виховання високоосвіченого, конкурентоспроможного фахівця, оптимізація процесу керування вищими закладами освіти потребують постійного вдосконалення, поглиблення й розширення теоретичної підготовки викладача вишу. У зв'язку з цим аналіз сутності законів навчання та їхній вплив на навчальну діяльність (НД) учасників педагогічного процесу у вищій школі розглядаємо як актуальне питання.

Услід за [1; 3; 4; 5] дидактичним законом називаємо такий компонент логічної структури педагогічної науки, який: а) відображає об'єктивні, внутрішні, істотні й відносно стійкі зв'язки педагогічних явищ; б) слугує підґрунтям наукового управління навчальною та виховною діяльністю й передбачення результатів управлінського рішення; в) сприяє оптимізації змісту, форм і методів навчально-виховної діяльності.

Першим дидактичним законом є закон єдності учбової та навчальної (викладацької) діяльності, або закон сутності навчання. Закон сутності навчання вважається основним законом дидактики, адже центральним елементом навчального процесу є НД є процес навчання, який поєднує діяльність викладача (викладання, організація, управління) і діяльність особи, яка навчається (учіння – перетворення повідомленої та здобутої самостійно інформації в знання, вміння й навички). Інакше кажучи, навчання

становить собою систему спеціально дібраних педагогічних впливів, спрямованих на те, щоби складові змісту освіти – здобуття знань, умінь і навичок (ЗУН), формування світогляду й розвиток пізнавальних здібностей особистості – стали надбанням осіб, які навчаються.

Отже, основний закон дидактики спрямований, з одного боку, на викладача, з іншого – на студента. Щодо викладача, то цей закон покликаний визначити роль і функції педагога, зобов'язаного обирати оптимальні шляхи, форми, засоби і методи засвоєння знань особами, що навчаються, формування їхніх умінь і розвитку навичок. Особливість дії цього закону на викладачів вищої школи зумовлена специфікою педагогічної діяльності, яка полягає в інтеграції освітньої і наукової складових, що нині визнається “необхідною умовою якісної підготовки фахівців, розвитку й реалізації інтелектуально-творчих здібностей науково-педагогічних працівників і студентської молоді, вагомим чинником розвитку наукового й інноваційного потенціалу держави» [2, с. 256].

У цьому контексті незаперечним є твердження науковців [1; 4], які вважають, що в умовах сьогодення до викладача вищої школи висувуються вимоги неодмінного поєднання педагогічної діяльності з висококваліфікованою спеціальною й науковою підготовкою, психологічною, теоретичною і практичною готовністю до інтелектуально-творчої та самоосвітньої діяльності, а також творчим потенціалом. Наявність комплексу цих характеристик дає змогу ставити на службу навчальному процесу не лише те, що є змістом навчання нині, а й залучати усе нове й прогресивне, що з'являється в науці, техніці, виробництві, тобто дивитися вперед.

Не зупиняючись детальніше на науковій складовій професіограми сучасного викладача вишу, вважаємо, що її квінтесенцією слугує афоризм видатного німецького педагога Ф. А. В. Дистервега (1790–1866): “Без прагнення наукової роботи педагог неминуче потрапляє в полон трьох педагогічних демонів: рутинності, банальності, механічності”.

Аналітична форма основного закону дидактики дозволяє оцінювати стан навчального процесу за такими ознаками: а) динаміка змістового переходу, *id est* стан результативності навчання в інтервалі між певними етапами; б) порівняння реальної змістовності навчання з планованою; в) відхилення, *alias*, невідповідність між реальною змістовністю навчання з його ідеальною моделлю.

Другим законом, який регламентує НД, є закон єдності навчання й виховання, з якого випливає необхідність органічного поєднання навчання й виховання з метою формування ЗУН у студентів, професійної особистості, світорозуміння і моральних устоїв.

На особливу увагу заслуговує те, що НД є надскладним процесом, який характеризується поєднанням чуттєвих форм пізнання дійсності (увага, відчуття, сприймання) і раціональних форм її освоєння (пам'ять, мислення, уява) із включенням емоційно-вольової сфери й урахуванням індивідуальних психологічних характеристик особистості (темперамент, характер, задатки, здібності), сукупність яких кардинально впливає на освітні й виховні результати. Дані педагогічної психології свідчать, що найвищий результат навчання можливий лише за умови педагогічно грамотного поєднання цих сфер людської психіки.

НД зумовлена цілою низкою різноманітних мотивів, але разом із тим вона може успішно просуватися винятково тією мірою, в якій ураховано ці мотиви. Як стверджують психологи, НД є тим процесом, успіх якого залежить від того, як воно саме себе підкріплює своїми результатами. Звідси — та важлива роль, яка належить формуванню в студентів позитивних мотивів до навчання, інтересу до знань, бажання вчитися. Адже за відсутності інтересу до вивчення певного матеріалу негайно вступають у дію процеси гальмування психіки людини, які заважають сприймати, розуміти й відтворювати навіть елементарну інформацію з так званих “нелюбимих предметів”. Тобто інформація сприймається лише тоді, коли студент психологічно готовий до її сприйняття, якщо ж реакція негативна або

нейтральна, інформація не засвоюється. Отже, із закону єдності навчання і виховання випливає, що те навчання успішне, тобто ефективне, яке максимально підкріплює себе своїми результатами.

Слід пам'ятати, що любов до науки, бажання вчитися й інші мотиви навчання, на відміну від ЗУН, є опосередкованим, пролонгованим, більш віддаленим наслідком навчально-виховної роботи. А це означає лише одне: досягти цього наслідку можна лише завдяки серйозній, цілеспрямованій, продуманій діяльності педагога, який повинен якнайповніше використовувати можливості змісту, методів, засобів і форм організації навчання. При цьому не слід забувати, що кожний навчальний предмет має робити внесок у формування особистості студента, в розвиток його задатків і здібностей. Питання полягає лише в тому, що викладач повинен знати, як саме співна використати всі можливості під час викладання певної дисципліни. І саме закон єдності навчання та виховання й спрямовує на використання цих можливостей.

Підсумовуючи, зазначимо, що сутність закону єдності навчання й виховання полягає в таких вимогах: а) розвиток у студентів інтересу до наукового пізнання й активного самостійного пошуку знань, опанування новими вміннями і навичками, необхідними для раціональної навчальної, наукової та професійної діяльності; б) ознайомлення із соціумною культурою та залучення до неї вже з перших кроків навчання в обраному виші; в) формування загальнокультурного кругозору, а також відповідальності за власні дії та вчинки. Інакше кажучи, поєднуючи навчальну, виховну й науково-професійну підготовку студентів, дотримання цього закону забезпечує професійне становлення фахівця вищої кваліфікації.

Підґрунтям для виявлення й оцінювання рівнів навчання та наукового розвитку майбутніх фахівців слугує третій закон дидактики — закон наступності знань і послідовності наукового розвитку, відповідно до якого кожний науковий зміст навчальної дисципліни щонайтісніше пов'язаний із попереднім, унаслідок чого цей зміст виходить із нього та розвиває його.

Крім того, закон наступності знань і послідовності наукового розвитку зумовлює безперервність освіти і покликаний створювати всебічні умови як для задоволення освітніх і професійних потреб фахівців, так і можливостей їхнього вдосконалення шляхом перепідготовки й підвищення кваліфікації.

Для навчального процесу особливого значення набуває висновок закону наступності: які б не були вихідні дані предмета вивчення, наступні впливи конкретного педагога й професорсько-викладацького складу в цілому завжди мусять забезпечувати досягнення заданого оптимального результату.

Зі сформульованого висновку третього закону випливає наступний закон – закон педагогічної віддачі, згідно з яким змістовність ЗУН студентів пропорційна науковій змістовності та педагогічній майстерності викладачів. Як підкреслює С. Архангельський [1], ця пропорційність не лише стабілізує певний обсяг знань студентів, а й розширює їхні ЗУН за рахунок самостійної навчальної та наукової діяльності відповідно до сучасних освітніх вимог.

Закон педагогічної віддачі дозволяє не лише оцінювати й прогнозувати результати навчальної діяльності, а й установлювати причинно-наслідкові зв'язки в діяльності викладачів і студентів. Саме цей закон є визначальним для реального планування гарантованого результату навчання й управління навчальним процесом.

Список використаної літератури

1. Архангельский С. И. Лекции по теории обучения в высшей школе / С. И. Архангельский. — М. : Высшая школа, 1974. — 384 с.
2. Біла книга національної освіти України / [Алексенко Т. Ф., Аніщенко В. М., Балл Г. О. та ін.] ; за заг. ред. В. Г. Кременя. — К. : ТОВ “Інформаційні системи”, 2010. — 342 с.
3. Малафіїк І. В. Дидактика : [навч. посіб.] / І. В. Малафіїк. — К. : Кондор, 2005. — 398 с.
4. Педагогіка вищої школи : [навч. посіб.] / [З. Н. Курлянд, Р. І. Хмелюк, А. В. Семенова та ін.] ; за ред. З. Н. Курлянд. — [3-тє вид., перероб. і доп.]. — К. : Знання, 2007. — 495 с.

5. Степанов О. М. Основи психології і педагогіки: [навч. посіб.] / О. М. Степанов, М. М. Фіцула. — К. : Академвидав, 2006. — 520 с.